

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ РИНКУ ТА ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ

На правах рукопису

НІКОЛАЄВ Микола Миколайович

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
РЕФОРМУВАННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ
(НА ПРИКЛАДІ ВЕРСТАТОІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ
ГАЛУЗІ)

Спеціальність 08.07.01 - Економіка промисловості

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса - 1996

00754008 (O)

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Інституті
міко-екологічних досліджень НАН України.

- Науковий керівник:** доктор економічних наук
Бутенко А.І.
- Офіційні опоненти:** доктор економічних наук, професор
Геєць В.М.
кандидат економічних наук
Лісюк В.М.
- Провідна установа:** Одеський державний економічний
університет (м. Одеса).

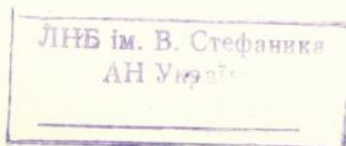
Захист відбудеться "30" травня 1996 року на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.12.01 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 270044, м. Одеса, Французький бульвар, 29.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 270044, м. Одеса, Французький бульвар, 29.

Автореферат розісланий "23" квітня 1996 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

М.Л.Тараканов

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. Актуальність теми дослідження.

Народне господарство України в теперішній час знаходиться в кризовому стані: продовжується спад виробництва, різко знизився життєвий рівень основної маси населення. Економічна криза є наслідком назрілих суперечностей між рівнем розвитку продуктивних сил та виробничих відносин. Крім того, складене положення є наслідком деформованої структури виробництва, в якій головне місце займає виробництво засобів виробництва, а виробництво товарів народного споживання не відповідає потребам.

Важливе місце в рішенні питань виходу з кризи займає вирішення проблем роздержавлення власності. Проте, це складний та тривалий процес, пов'язаний з реструктуризацією і реформуванням цілих галузей економіки і, особливо, такої важливої галузі як промисловість. Здійснення цього процесу вимагає розробки організаційно-економічного механізму реформування державних підприємств в умовах кризи економіки.

1.2. Мета і завдання дослідження.

Метою дисертаційної роботи є вивчення та узагальнення досвіду реформування економіки, роздержавлення і приватизації на прикладі верстатостроительної промисловості, розробка на цій основі теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму реформування промисловості в умовах переходу до ринку та підвищення ефективності діяльності промислових підприємств в післяприватизаційний період.

Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні завдання:

- вивчення ролі і місця реформування економіки і приватизації державних підприємств у створенні ринкових механізмів;
- узагальнення теоретичних положень процесу приватизації;
- аналіз існуючих підходів до вибору форм і методів приватизації;
- узагальнення досвіду і розробка організаційно-економічного механізму реформування промисловості;
- обґрунтування нових підходів до вибору засобів приватизації для великих промислових підприємств і об'єднань;
- розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності роботи приватизованих підприємств в ринкових умовах.

1.3. Об'єктом дослідження є рушійні мотиви і процеси реформування підприємств та об'єднань верстатострументальної галузі промисловості.

1.4. Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні основи реформування промисловості.

1.5. Методологія та методика дослідження.

Теоретичною і методологічною основою дослідження є економіка, економічний та системний аналіз, статистичні методи дослідження.

При виконанні роботи використані законодавчі і нормативні акти України, нормативні акти Фонда державного майна України, роботи вітчизняних та закордонних вчених, присвячені проблемам реформування промисловості та розвитку підприємницької діяльності в період переходу до ринкових відносин.

1.6. Наукова новизна дослідження полягає в розвитку та поглибленні теоретичних і методологічних положень реформування відносин власності в промисловості при переході економіки України до ринкових відносин.

Новими науковими результатами дисертаційного дослідження є наступні:

- на основі аналізу ходу процесу приватизації визначені фактори, які забезпечують підвищення його ефективності;
- запропоновані методичні основи створення сприятливого інвестиційного клімату в промисловості на етапі реформування;
- розроблені нові підходи до випереджуючої демонополізації в процесі приватизації;
- запропонований комплексний організаційно-економічний механізм реформування промисловості;
- запропонована нова схема управління в процесі реформування, яка дозволяє підвищити ефективність виробництва.

1.7. Практична цінність результатів дослідження полягає у розробці нових методологічних підходів до регулювання процесів реформування відносин власності в промисловості, а також у запропонованій новій схемі управління, яка дозволяє підвищити ефективність виробництва.

1.8. Апробація роботи та реалізація результатів дослідження.

Висновки й пропозиції по дисертаційній роботі доповідалися на Міжнародній науково-практичній конференції "Економічні проблеми розвитку промислових виробництв" (м.Одеса, жовтень 1995 р.), засіданнях асоціації підприємств Одеської області "Перспектива" (м.Одеса, 1995 р.), семінарі керівників підприємств верстатобудування та інструментальної промисловості України (м.Київ, 1995 р.), у вигляді доповідних записок доведені до провідних спеціалістів Фонду державного майна України.

Результати дисертаційного дослідження були використані в процесі перетворення державних підприємств "Мікрон" (м.Одеса), "Веркон" (м.Київ) і тепловозобудівного заводу (м.Луганськ) у відкриті акціонерні товариства.

1.9. Публікації. За результатами дослідження видано 5 робіт загальним обсягом 4,35 др. арк., головні наведені наприкінці автореферату.

1.10. Структура роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, заключення, переліку використаної літератури, додатку. Містить 200 сторінок друкованого тексту, 21 таблицю, 3 схеми.

2. СТИСЛИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми, формулюються його мета й завдання, висвітлюються методика дослідження, його практична цінність, нові наукові результати й апробація роботи.

У першому розділі "Об'єктивна необхідність реформування промисловості" дана характеристика економічного потенціалу промисловості і визначені головні шляхи його найбільш раціонального використання, проаналізований процес структурної перебудови економіки України, визначена роль верстатоінструментальної промисловості і розглянуті основні тенденції її розвитку, що дало можливість виявити умови, необхідні для підвищення ефективності роботи промисловості.

У другому розділі "Реформування промисловості в умовах переходу до ринку" розглянута динаміка змінення форм власності в промисловості Одеської області в перехідний період, охарактеризо-

раній розвиток ринкової інфраструктури та проаналізовані етапи приватизації в промисловості.

У третьому розділі "Організаційно-економічний механізм прискорення реформування промисловості" проаналізовані основні умови перетворення відносин власності в промисловості, в результаті чого розроблений організаційно-економічний механізм реформування промисловості.

Розглянуті питання діяльності великих підприємств та об'єднань промисловості й запропонована нова схема управління ними, яка дозволяє підвищити ефективність виробництва.

У заключенні сформульовані пропозиції щодо реформування промисловості в умовах переходу до ринку та узагальнені результати дослідження.

3. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

3.1. Зруйнування адміністративно-командної структури управління народним господарством раніш за створення ринкового механізму саморегулювання економіки, призвело до цілого ряду негативних наслідків, зокрема, до розладнання усієї системи управління, зруйнування економічних зв'язків, падіння мотивації до високопродуктивної праці, спаду виробництва та ін.

Як вважають провідні економісти, вирішити всі ці проблеми може перехід до ринкової економіки, заснований на свободі підприємництва, великій кількості форм власності, особистій зацікавленості робітників. Для побудови ринкової економіки необхідно, в першу чергу, завершити процес приватизації державної власності. Аналіз протікання цього процесу в останні роки показав, що його реальні темпи були значно нижче намічених.

Так, у 1995 р. завдання Державної програми приватизації були виконані всього на 31% по об'єктам "малої" приватизації і на 22% - по групі середніх та великих підприємств.

Проведені дослідження дозволили визначити основні фактори, які забезпечують ефективність проведення приватизації. Основними з них є:

- вдосконалення законодавчої і методичної бази приватизації;
- створення ефективної державної системи підготовки кваліфікованих фахівців для органів приватизації;

- вдосконалення законодавства про аренду;

- санація великих державних підприємств в приватизаційний період з залученням стратегічних інвесторів, в т.ч. закордонних;
- формування ефективних господарчих структур у вигляді концернів, холдінгів, фінансово-промислових груп та ін.

3.2. В роботі на широкому аналітичному матеріалі доведено, що реформування промисловості України і, в першу чергу, машинобудування, може бути досягнуто тільки при проведенні цілеспрямованої інвестиційної політики. Забезпечення досягнення її цілей і завдань пов'язано, головним чином, з формуванням короткотермінової і довгочасної науково-технічної політики. На першому етапі, для виходу з кризи, необхідно виділити негайні заходи по згладжуванню найбільш гострих диспропорцій між попитом та пропозицією товарів. При цьому доцільні інвестиції в галузі з найбільш швидкою віддачею при оптимальному використанні існуючого потенціалу. В зв'язку з цим виділені наступні основні напрямки структурно-технічного вдосконалення машинобудівного комплексу: перебудова матеріально-технічної бази с метою зниження матеріало- та енергоємності, науково-технічне та конструкторсько-технологічне оновлення провідних виробництв з розвитком науковосмних галузей та ін.

Разом з тим, як показали наші дослідження, обмеженість державних інвестиційних ресурсів заважає можливості реалізації в достатній мірі намічених вище напрямків. Через те необхідно залучати на ці цілі кошти вітчизняних і закордонних інвесторів. Для цього, на наш погляд, належить:

- затвердити довгочасне законодавство, яке регулює діяльність підприємств з закордонними інвестиціями, вдосконалити систему оподаткування;

- передбачити пільги, вирішити питання права власності на землю з правом продажу землі, займаємої підприємством, переглянути механізм участі закордонних інвесторів в процесі приватизації;

- забезпечити державні гарантії безпеки закордонним інвесторам;

- забезпечити можливість інвесторам володіти 100% коштів підприємств;

- дозволити реінвестувати 100% чистого прибутку і процентів з капіталу;

- дозволити вивозити до 100% вкладеного капіталу після закінчення 1 року з дня завершення діяльності та ін.

3.3. Для формування цивілізованого ринку необхідна розробка ефективного організаційно-економічного механізму ре-

формування промисловості, під яким розуміється сукупність правових і економіко-організаційних методів реалізації поставленої мети. Проведені дослідження дозволили нам розробити комплексний організаційно-економічний механізм реформування промисловості, поданий на рис. 1.

Реалізація запропонованого механізму передбачає:

1. Визначення загальної концепції соціально-економічного розвитку країни.

2. Завершення формування законодавчої бази, адекватної ринкової економіці.

3. Створення економічних умов, стимулюючих збільшення обсягів промислового виробництва.

4. Здійснення антимонопольної політики, в т.ч. демонополізація підприємств-монополістів, а для підприємств, демонополізація яких неможлива або недоцільна, встановлення гранично-го рівня рентабельності їх роботи.

5. Проведення раціональної фінансово-кредитної політики, яка передбачає посилення державного контролю за діяльністю банків, створення умов для отримання підприємствами довгочасних кредитів під відсотки, які не перевищують рівень рентабельності роботи підприємств.

6. Вироблення ефективної податкової політики, стимулюючої виробничу діяльність на основі прискорення науково-технічного прогресу.

7. Проведення зваженої зовнішньоекономічної політики, яка дозволяє підприємствам безперешкодно взаємодіяти зі світовим ринком.

8. Забезпечення гарантій державної підтримки підприємств пріоритетних галузей промисловості.

9. Створення сприятливих умов для стимулювання недержавних інвестицій, в т.ч. закордонних.

10. Прискорення формування фондового ринку.

11. Проведення ефективної науково-технічної та іноваційної політики та ін.

3.4. Економіка України відрізняється надзвичайно високим рівнем монополізації. Більш 900 підприємств промисловості займають монополічне становище у виробництві більш ніж 2000 найменувань продукції.

Як видно з таблиці 1, найбільш монополізованими є ринки машинобудування (97,7%), медичинської промисловості (75,7%), хімічної та нафтохімічної промисловості (68,9%).

Організаційно-економічний механізм реформування промисловості

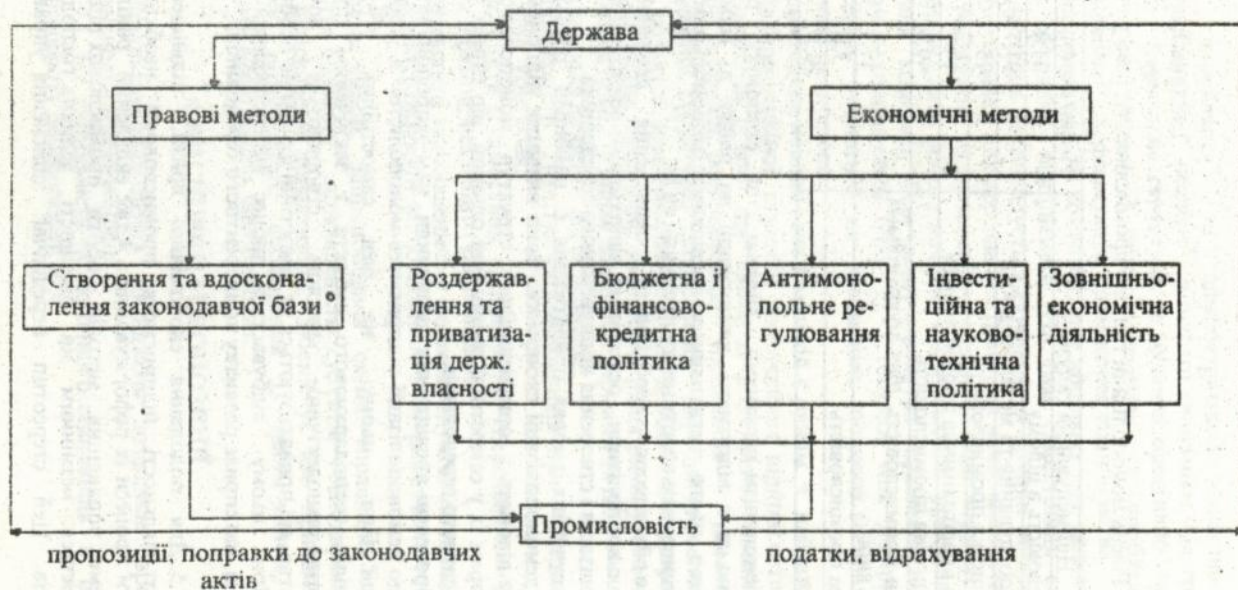

Рис. 1

Таблиця 1

Рівень монополізації галузей промисловості, 1995 р.

Найменування галузі	Рівень монополізації
Промисловість в цілому	54,8
Машинобудування та металообробка	97,7
Медицинська промисловість	75,7
Хімічна і нафтохімічна промисловість	68,9
Металургічна промисловість	44,8
Харчова промисловість (без мукомольної та круп'яної)	17,1
Паливна промисловість	3,8
Інші	29,5

Монополізм негативно впливає на економіку, тому що фактично це є відсутність конкуренції на ринку зо всіма впливаючими з цього негативними наслідками: монопольним зростом цін, погіршенням асортименту продукції та ін.

Це обумовлює необхідність проведення державної анти-монопольної політики, основними напрямками реалізації якої є демонополізація і створення конкурентного середовища.

В сучасних умовах приватизація є найбільш реальним фактором демонополізації економіки. Вона визволяє підприємства від диктату відомств і організаційних структур монопольного типу, перетворює їх у самостійні економічні одиниці, що сприяє розвитку конкурентного середовища.

Проведені дослідження дозволили нам запропонувати новий підхід до демонополізації підприємств-монополістів в процесі приватизації. При цьому на базі самостійних структурних підрозділів господарюючого суб'єкта з закінченим предметно-замкнутим технологічним циклом створюються дочірні підприємства, які приватизуються як самостійні юридичні особи.

При цьому відбувається процес випереджаючої демонополізації, що сприяє розвитку конкурентного середовища.

3.5. Для подолання економічної кризи, підвищення ефективності діяльності підприємств промисловості необхідно активізувати процеси їх реформування. Адже складений раніш стереотип схеми управління, методів роботи промислових підприємств залишається незмінним на більшості великих господарюючих суб'єктів. Цей стереотип передбачає здійснення управління на

основі єдиновладдя та адміністративної підлегливості, що дійсно неадекватно реаліям ринкової економіки. Ця громоздка, інерційна і формальна структура не дозволяє ефективно працювати в сучасних умовах. З метою подолання цих проблем нами запропоновано реформувати промислові підприємства шляхом створення холдінгових компаній, що доцільно для великих фондосміх об'єднань і підприємств. На базі самостійних структурних підрозділів рекомендується створювати дочірні підприємства. При цьому кожне з них передає контрольний пакет акцій статутного фонду головному підприємству (холдінгу), який отримує можливість координувати роботу дочірніх підприємств з урахуванням інтересів усієї компанії. При цьому структура управління такої компанії значно спрощується (рис. 2). Стосунки між дочірніми підприємствами будуються на принципах повного госпрахунку та економічної доцільності.

Формування холдінгових компаній є одним з найважливіших елементів інвестиційної стратегії комерційних підприємств.

Основними цілями при цьому є: розширення масштабів комерційних операцій, раціоналізація управління і вдосконалення організаційної структури, стабілізація виробничо-господарських зв'язків, розвиток зовнішньоекономічної діяльності; поширення прямих закордонних інвестицій, зменшення рівня ризику шляхом його розподілення поміж різними дочірніми фірмами та ін.

Створення дочірніх фірм дозволяє:

- повернути капітал співзасновників при збереженні, в певній мірі, контролю;
- виділити в самостійне підприємство перспективний комерційний напрямок, поглибити спеціалізацію;
- збільшити зацікавленість у високопродуктивній праці;
- децентралізувати відповідальність за рішення поточних питань та ін.

Таким чином, запропонована схема управління дозволяє підвищити особисту зацікавленість суб'єктів господарської діяльності в прискоренні приватизації, забезпечує дію принципів саморозвитку, розширеного відтворення і, таким чином, дозволяє підвищити ефективність виробництва.

4. ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Результати проведених досліджень дозволили зробити наступні висновки й рекомендації.

4.1. На стабільність економічного становища в промисловості впливають диспропорції між:

Типова структура управління холдинговою компанією

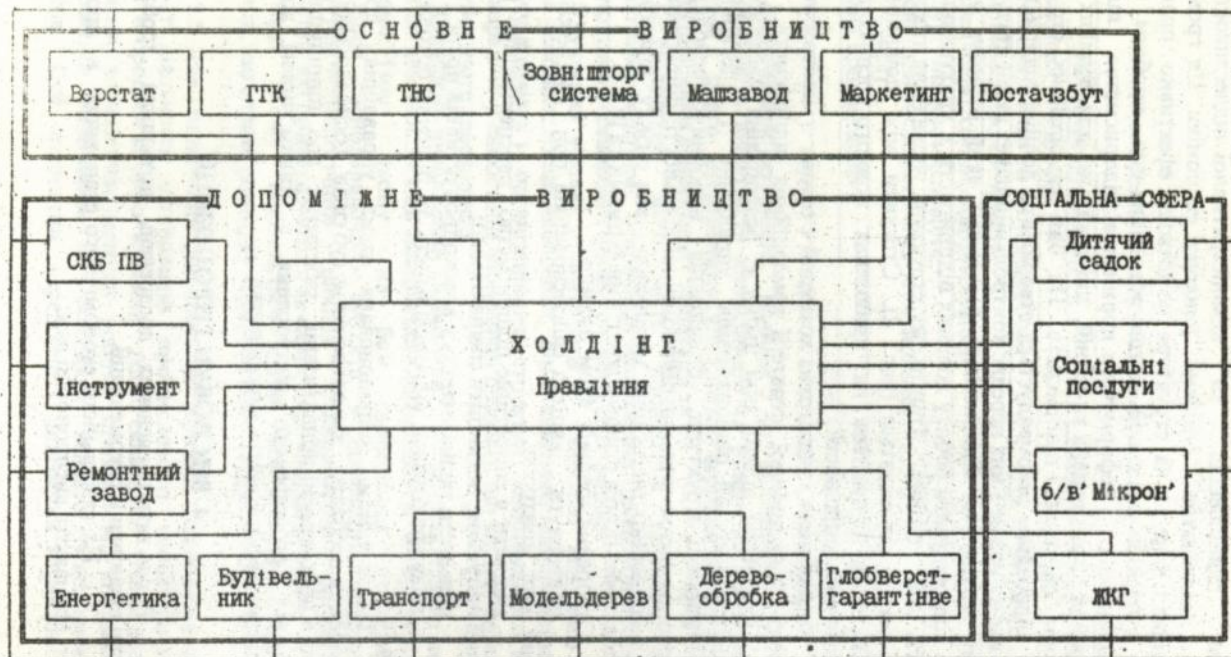

Рис. 2.

- необхідністю подолання спада виробництва основних фондів та фінансово-кредитними обмеженнями;

- необхідністю проведення структурної перебудови і обмеженістю ресурсів;

- потребою подолання дестимулюючого високого рівня податків і необхідністю скорочення дефіциту державного бюджету;

- зростанням заробітної плати і зниженням обсягів виробництва і продуктивності праці.

4.2. Для оздоровлення промисливості необхідно створити умови, сприятливі для розширеного відтворення, в т.ч.:

- виробити ефективну податкову політику, стимулюючи виробничу діяльність підприємств на основі прискорення науково-технічного прогресу, в т.ч.:

- "заморозити" борги промислових підприємств бюджету і позабюджетним фондам, пені та штрафи терміном на 5 років;

- встановити граничний рівень оподаткування, з урахуванням побічних податків, не більш ніж 35% сумарного податку в чистому продукті або граничний сукупний рівень податків у розмірі 10% від суми реалізації, що дозволяє забезпечити поповнення обігових коштів;

- звільнити промислові підприємства від тягаря соціальної сфери, "заморозити" борги та призупинити штрафи за її утримання;

- встановити державний контроль за цінами на сировину, енергоносії та транспорт на рівні цін, не вищих за світові;

- стимулювати виробництво експортної продукції, усунути митні бар'єри для експорту складної, високоточної промислової продукції.

4.3. Підвищення ефективності діяльності підприємств промисловості визначається рішенням ключових проблем реформування власності, в числі яких:

- прискорення приватизації акціонерних товариств, створених в результаті корпоратизації;

- приватизація, в першу чергу, високоліквідних підприємств промисловості,

- підготовка великих державних підприємств до приватизації, з проведенням їх санації та приверненням закордонних інвесторів і наданням їм державних гарантій;

- удосконалення законодавчої бази і створення ефективного організаційно-економічного механізму реформування промисловості;

- формування господарюючих структур у формі концернів, холдінгів, фінансово-промислових груп та ін.

4.4. Результати проведених досліджень дозволили визначити основні напрямки державної підтримки реформування промисловості. До них, на наш погляд, можна віднести:

- залишення в розпорядженні підприємств сум дивідендів, нарахованих на державну частину акцій, які повинні спрямовуватися на підвищення технічного рівня виробництва і освоєння нових видів продукції;

- залишення в розпорядженні підприємств 100% суми амортизаційних відрахувань;

- стимулювання організації і розвитку лізинга, що має велике значення для розвитку малого підприємництва;

- вирішення проблеми довготермінового (в т.ч. і пільгового) фінансування оновлення основних фондів;

- встановлення контролю за цінами на сировинні та енергетичні ресурси;

- зниження податків на прибуток товарно-сировинних бірж з одночасним встановленням граничного рівня рентабельності їх роботи.

4.5. В роботі запропонована типова схема управління промисловим підприємством, яка дозволяє:

- спростити структуру управління підприємством;

- підвищити мотивацію до праці;

- більш ефективно використовувати основні виробничі фонди;

- прискорити процес приватизації майна;

- підготувати висококваліфіковані кадри до ефективної роботи в ринкових умовах;

- розширити сферу господарської діяльності, збільшити номенклатуру і асортимент продукції.

5. ПУБЛІКАЦІЇ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

5.1. Николаев Н.Н. Организационно-экономический механизм ускорения реформирования промышленных предприятий / Препринт научного доклада. - Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 1996 г.:2,5 п.л.

5.2. Мирошников П.С., Николаев Н.Н. Анализ развития и эффективности предпринимательства в регионе. В книге "Проблемы развития предпринимательства и повышения его эффективности в условиях многообразия форм собственности"/ Под

редакцией д.э.н. А.И.Бутенко. Депонирована в УкрИНТЭИ 05.04.95г. N 756 УК-95. - 0,8 п.л.

5.3. Мирошников П.С., Николаев Н.Н. Экономическое обоснование затрат на новую технику в условиях рыночной экономики // Доклад на международной научно-практической конференции в ОЭПУ 06.10.95 г. - 0,4 п.л. Тезисы доклада опубликованы в сборнике "Экономические проблемы развития промышленного производства" Одесса, 1995 г.

5.4. Николаев Н.Н. Реструктуризация промышленных предприятий в процессе приватизации. - Одесса, 1996 г. - 0,25 п.л. / Информационный листок ОЦНТИ N 030-96.

5.5. Николаев Н.Н. Факторы и методы оценки влияния на эффективность предпринимательства. В книге "Проблемы развития предпринимательства и повышения его эффективности" / Под редакцией д.э.н. А.И.Бутенко.- Депонирована в УкрИНТЭИ 05.04.95 г. N 756 УК-95 - 0,4 п.л.

АННОТАЦИЯ

Николаев Н.Н. Организационно-экономический механизм реформирования промышленности (на примере станкоинструментальной отрасли).

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.01 - экономика промышленности. Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 1996.

В диссертации рассмотрены теоретические, методологические и практические проблемы реформирования промышленности. Предложен комплексный организационно-экономический механизм реформирования промышленности, а также пути повышения эффективности работы промышленных предприятий.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

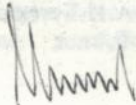
SUMMARY

Nikolaev N.N. Organisational-economical mechanism of industry reforming (On the example of Machine-tool industry).

Thesis for candidate degree of economical sciences on the speciality 08.07.01 - economy of industry. Institute of market problems and economical-ecological investigations of the Ukrainian NAS.

The thesis considers theoretical, methodological and practical problems of industry reforming and offers the composite mechanism of organization and economy for industry reforming. The thesis gives also the directions to improvement of work effectiveness for enterprises.

Ключові слова: приватизація, комплексний організаційно-економічний механізм реформування, підвищення ефективності виробництва.

Полп. к печати 18.04.96г. Формат 60x84 I/16.
Объем 0,7уч. изд. л. I, Оп. л. Заказ № 155/3. Тираж 100 экз.
Гортипография Одесского управления по печати, цех №3.
Ришельевская 47.

AB 35.077